

УДК 338.439.64 (477)

*Свидрук І. І.,
irena_svidruk@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-3099-6449, Researcher ID: F-8502-2019,
д.е.н., проф., професор кафедри менеджменту, Львівський торговельно-економічний університет,
м. Львів*

*Клепанчук О. Ю.,
o.klepanchuk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7764-614X
к.е.н., доцент кафедри фінансового менеджменту, Львівський національний університет імені Івана
Франка, м. Львів*

*Підлипна Р. П.,
radmila2008@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-6886-5834
д.е.н., проф., завідувач кафедри фінансів Ужгородський торговельно-економічний інститут ДТЕУ,
Ужгород*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ЗАСОБАМИ ВІДНОВЛЕННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

***Анотація.** Статтю присвячено пошуку шляхів забезпечення продовольчої безпеки України засобами відновлення повноцінного функціонування агропромислового ринку. Бойові дії, невибіркові атаки ворога та тимчасова окупація значної території України зумовили втрату доходу суб'єктів ринку, збої в ланцюгах постачання, обмеження або припинення діяльності операторів ритейлу та дистрибуторів, зростання рівня цін на продовольчі товари. Відновлення агропромислового ринку потребуватиме міжгалузевої та інституційної координації зусиль у взаємодії з профільними міністерствами та міжнародними партнерами, що зумовлює актуальність вирішення проблеми продовольчої безпеки України в умовах війни та післявоєнного відновлення. Здійснено систематизацію ризиків функціонування агропромислового ринку в Україні, що дозволило виокремити інституціональні, цінові, логістичні та гуманітарні ризики. Для виявлення наявних та потенційних загроз продовольчої безпеки в умовах війни запропоновано регулярний моніторинг коливань та функціональності внутрішнього агропромислового ринку з урахуванням просторової неоднорідності постраждалих регіонів. Дослідження рівня збитків агропромислового ринку запропоновано доповнити аналізом змін в економічних потоках, включаючи втрачені обсяги виробництва та доходи вздовж усього ланцюга постачання харчових продуктів. Для коротко- та середньотермінового планування реконструкції ринку запропоновано авторську методику сценарного моделювання з використанням контрфактичного порівняння. Розроблено індикатори інвестиційного моніторингу продовольчої безпеки, сформовані на підставі адаптації визначених чинним законодавством критеріїв. В інвестиційні плани післявоєнної відбудови рекомендовано включити потреби в реабілітаційних інвестиціях, спрямованих на підтримання домогосподарств у сільській місцевості задля забезпечення продовольчої безпеки населення, підтримання ліквідності діяльності та доступності до фінансових ресурсів, розмінування територій. Подальші дослідження доцільно зосередити на проблемах створення можливостей для постачання найважливіших агропромислових ресурсів, диверсифікації агропромислових підприємств та збереження екосистеми України.*

Ключові слова: продовольча безпека, агропромисловий ринок, міжгалузева та інституційна координація, інфраструктура, ланцюги постачання, індикатори інвестиційного моніторингу.

*Svydruk I. I.,
irena_svidruk@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-3099-6449,
Researcher ID F-8502-2019,
Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Management, Lviv University of Trade and
Economics, Lviv*

*Klepanchuk O. Yu.,
o.klepanchuk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7764-614X
Ph.D., Associate Professor of Department of Accounting and Taxation, Ivan Franko National University of
Lviv, Lviv*

Pidlypna R. P.,

radmila2008@ukr.net, ORCID ID: 0000-0001-6886-5834,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finance, Uzhhorod Institute of Trade and Economics of State University of Trade and Economics, Uzhhorod

ENSURING FOOD SECURITY BY MEANS OF RECOVERY OF THE AGRICULTURAL MARKET OF UKRAINE

Abstract. *The article is devoted to the search for ways to ensure food security of Ukraine by means of recovering the full functioning of the agro-industrial market. Combat operations, indiscriminate attacks by the enemy and the temporary occupation of a significant territory of Ukraine led to the loss of income of market entities, disruptions in supply chains, restrictions or termination of the activities of retail operators and distributors, and an increase in the price of food products. The recovery of the agro-industrial market will require inter-sectoral and institutional coordination of efforts in cooperation with relevant ministries and international partners, which determines the urgency of solving the problem of food security of Ukraine in the conditions of war and post-war recovery. Systematization of the risks of the functioning of the agro-industrial market in Ukraine was carried out, which made it possible to single out institutional, price, logistical and humanitarian risks. In order to identify existing and potential threats to food security in the conditions of war, regular monitoring of fluctuations and functionality of the domestic agro-industrial market is proposed, taking into account the spatial heterogeneity of the affected regions. The study of the level of losses of the agro-industrial market is proposed to be supplemented with an analysis of changes in economic flows, including lost production volumes and incomes along the entire food supply chain. For short- and medium-term planning of market reconstruction, the author's method of scenario modeling using counterfactual comparison is proposed. Indicators of investment monitoring of food safety have been developed, formed on the basis of adaptation of the criteria defined by the current legislation. In the investment plans of post-war reconstruction, it is recommended to include the needs for rehabilitation investments aimed at supporting households in rural areas in order to ensure food security of the population, maintaining the liquidity of activities and access to financial resources, demining territories. It is advisable to focus further research on the problems of creating opportunities for the supply of the most important agro-industrial resources, diversification of agro-industrial enterprises and preservation of the ecosystem of Ukraine.*

Key words: food security, agro-industrial market, inter-sectoral and institutional coordination, infrastructure, supply chains, investment monitoring indicators.

JEL Classification: H56, I32, J43, Q11

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2022-69-14>

Постановка проблеми. Війна порушила економічну рівновагу на агропромисловому ринку, зменшивши доходи домогосподарств або навіть повністю позбавивши їх джерел доходів, узалежнивши від благодійної гуманітарної допомоги для задоволення основних життєвих потреб. Бойові дії, невибіркові атаки ворога та тимчасова окупація значної території України зумовили втрату доходу суб'єктів ринку, збої в ланцюгах постачання, обмеження або припинення діяльності операторів ритейлу та дистрибуторів, зростання рівня цін на продовольчі товари. Прогнозоване Світовим банком падіння ВВП України на 45 % у поточному році може спричинити у 2023 р. зростання рівня бідності населення до 60 % [23], що зумовлює ризики для продовольчої безпеки вразливих домогосподарств і громад. За даними Світової продовольчої програми ООН, у травні 2022 р. найвищий рівень продовольчої небезпеки спостерігався в регіонах, які найбільше постраждали від війни і мали проблеми з доступом до гуманітарної допомоги [22]. У міських районах спостерігалось більше постраждалих, ніж у сільській місцевості, повідомлялося про нестачу продовольства, води, електроенергії та тепла, що сприяло зростанню гострого

недоїдання. Відновлення агропромислового ринку потребуватиме міжгалузевої координації на різних рівнях управління та інституційної координації зусиль на рівні місцевого самоврядування у взаємодії з профільними міністерствами та міжнародними партнерами, що зумовлює важливість та актуальність вирішення проблеми забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення продовольчої безпеки вітчизняними науковцями завжди розглядалось в одній площині зі сталим розвитком агропромислового ринку, що відображено у дослідженні Н. Палапи, О. Дем'янюка та О. Нагорнюк [10]. Сучасні теоретико-методологічні підходи до визначення сутності та теоретичні засади формування продовольчої безпеки чітко визначено у наукових працях А. Кулаєць [6] та О. Ніконенко [9]. Г. Прунцева докладно висвітлює світовий досвід функціонування організаційно-економічного механізму продовольчої безпеки [15], який доцільно імплементувати під час реформування вітчизняної системи продовольчого забезпечення.

Продовольча безпека та ризики для аграрного виробництва під час війни в Україні стали об'єктом дослідження В. Бойко та Л. Бойко, які пропонують шляхи вирішення проблем шляхом посилення міжнародної співпраці [1], М. Заходим, яка визначила її місце у структурі екосистеми держави [5]. Р. Скриньковський зі співавторами окреслили шляхи мінімізації проявів продовольчої кризи та підтримки українського аграрного виробництва з урахуванням досвіду світової економіки [16]. Н. Попадинець запропонував використання державних важелів впливу для досягнення часткової стабільності в продовольчому забезпеченні населення [12].

Постановка завдання. Метою даного дослідження є пошук шляхів забезпечення продовольчої безпеки України засобами відновлення повноцінного функціонування агропромислового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. За проміжними розрахунками Світової організації торгівлі, збитки сільськогосподарської галузі становлять близько 6,4 млрд дол. США [21], зокрема інфраструктурні втрати включають іригацію, знищення або пошкодження сховищ, машин та обладнання, також зазнали збитків інфраструктура торговельного судноплавства, овочеві теплиці, ферми [18]. Крім того, військові дії спричинили до близько 20 % скорочення посівної площі ярих зернових та бобових культур щодо попереднього року.

Ціни на продукти харчування особливо зросли в районах активних бойових дій, однак їх подорожчання різною мірою відбулося на всій території України. Зокрема, станом на 15 липня 2022 р. на борошно пшеничне ціни зросли на 17 % відносно довоєнного рівня, крупу гречану – на 27 %, свинину, молоко, вершкове масло, цукор, рослинну олію – на 7-13 % [17]. З іншого боку, дисбаланс на агропромисловому ринку зумовлюється суттєвим зниженням купівельної спроможності споживачів (за даними Центра Разумкова, майже на 40 % [11]).

Товаровиробники на збереженій частині агропромислового ринку України внаслідок війни також зазнали відчутних проблем, зокрема пов'язаних із ресурсним забезпеченням бізнесу. Спостерігається обмеженість доступу фермерів до критично важливих ресурсів: насіння, добрив, пестицидів, обладнання, палива, комерційних ветеринарних препаратів, кормів та кормових добавок для худоби. Ці проблеми загострюються на тлі знищення агресором цивільної інфраструктури та загального зростання витрат виробництва, ускладнює взаємовідносини агровиробників із банківською сферою.

Можна стверджувати, що військова агресія спровокувала низку системних ризиків функціонування агропромислового ринку в Україні:

- інституціональні ризики. Призупинення функціонування Державного земельного кадастру і Державного реєстру речових прав унеможливило укладання угод з набуття у власність або оренду

земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що зумовлює необхідність уведення в дію спрощених інституційних механізмів для забезпечення пролонгації діючих правочинів. Зазначимо, що важливість цієї проблеми визнається на вищому рівні управління держави, що відобразилось у відповідних змінах чинного законодавства [13], якими передбачено автоматичне поновлення укладених договорів та спрощений порядок передачі в оренду земельних ділянок для ведення товарного сільськогосподарського виробництва;

- цінові ризики. Збитки товаровиробників агропромислового ринку України лише частково можуть компенсуватися за рахунок альтернативних джерел, тим більше, що наявна криза практично наклалася на ослаблені економічні перспективи, зумовлені пандемією Covid-19, і підсилюється загальним зростанням цін на продуктиві та інші життєво необхідні для населення товари в умовах високої інфляції;

- логістичні ризики. Пошкодження інфраструктури зберігання, обробки та транспортування сільськогосподарської продукції збільшили витрати ритейлу на імпорт харчових продуктів;

- гуманітарні ризики. Війна призвела до різкого збідніння значної частини населення України, зокрема в зонах активних бойових дій, тимчасової окупації, а також серед внутрішньо переміщених осіб, що потребує особливої інституційної уваги до гуманітарного забезпечення цих верств населення основними продуктами харчування.

На нашу думку, ретельний регулярний моніторинг функціональності агропромислового ринку за запропонованою нами схемою (рис. 1) дозволить вчасно виявити наявні та потенційні слабкі місця у забезпеченні продовольчої безпеки в умовах війни та спрогнозувати можливості забезпечення населення життєво необхідними продуктами харчування за рахунок залучення альтернативних ринків. Для оцінювання втрачених внаслідок війни обсягів сільськогосподарського виробництва та доходів пропонуємо враховувати просторову неоднорідність постраждалих регіонів.

Відповідно до методології FAO [17] збитки пропонується визначати як вартість заміни повністю знищених або ремонту частково ушкоджених фізичних активів і запасів сільськогосподарської сировини та продукції у регіонах, постраждалих від війни, покладаючись при цьому на загальнодоступну інформацію про запаси капіталу за секторами.

Вважаємо, що дослідження рівня збитків агропромислового ринку має включати також аналіз змін в економічних потоках, включаючи втрачені обсяги виробництва та доходи. Отож, пропонуємо оцінювати збитки ринку вздовж усього ланцюга постачання харчових продуктів (постачання сільськогосподарських ресурсів, переробка та торгівля). Водночас для цілей забезпечення продовольчої безпеки не менш важливо оцінювати рівень збереженості ресурсного потенціалу.

Рис. 1. Схема моніторингу відновлення та розвитку внутрішнього агропромислового ринку в умовах війни та післявоєнної відбудови

Джерело: власна розробка автора

Побудовані на основі такого аналізу коротко- та середньотермінові плани реконструкції ринку та відповідно скеровані інвестиційні потоки можуть стати надзвичайно важливими для пом'якшення масштабів катастрофічних втрат на регіональному та загальнодержавному рівнях. У подальшому потреби в реабілітаційних інвестиціях та відновлення ефективного функціонування агропромислового ринку доцільно включити в плани післявоєнної відбудови України та врахувати в стратегії реконструкції національної економіки.

Розрахунок контрфактичного стану розвитку внутрішнього агропромислового ринку у 2022 р. здійсимо з урахуванням того, що ВВП України у 2021 р. становив 5459,6 млрд грн, внутрішній ринок агропромислової продукції оцінювався в 1027,1 млрд грн, реальне зростання у поточному році прогнозувалося на рівні 3,4 % при інфляції в 5 % [8]. Отож, контрфактичний стан ми оцінюємо в 1203,5 млрд грн. За оцінками Світового банку, очікувані втрати ринку становлять 168,5 млрд грн у

цінах 2020 р. [24]. Застосувавши коригування на рівень зростання виробництва агропродукції у 2021 р. (21,85 %) та відповідний рівень інфляції (14,4 %), отримаємо оцінку втрат у 389,8 млрд грн. Прогнозований на 2022 р. рівень інфляції - 30 %, отож, очікувані втрати ринку можна оцінити в 513,6 млрд грн (інерційний стан на рис. 2).

Здійснене сценарне моделювання з високою достовірністю ($R^2 = 0,987$) свідчить про катастрофічне скорочення агропромислового ринку в разі тривалого продовження військової агресії. Водночас припинення активних бойових дій не є суттєвим фактором поживлення ринку, адже через надзвичайно високий рівень матеріальних, людських і логістичних втрат і фізичне ушкодження інфраструктури його відновлення потребує виваженого інституційного втручання і створення спеціальних умов для розвитку.

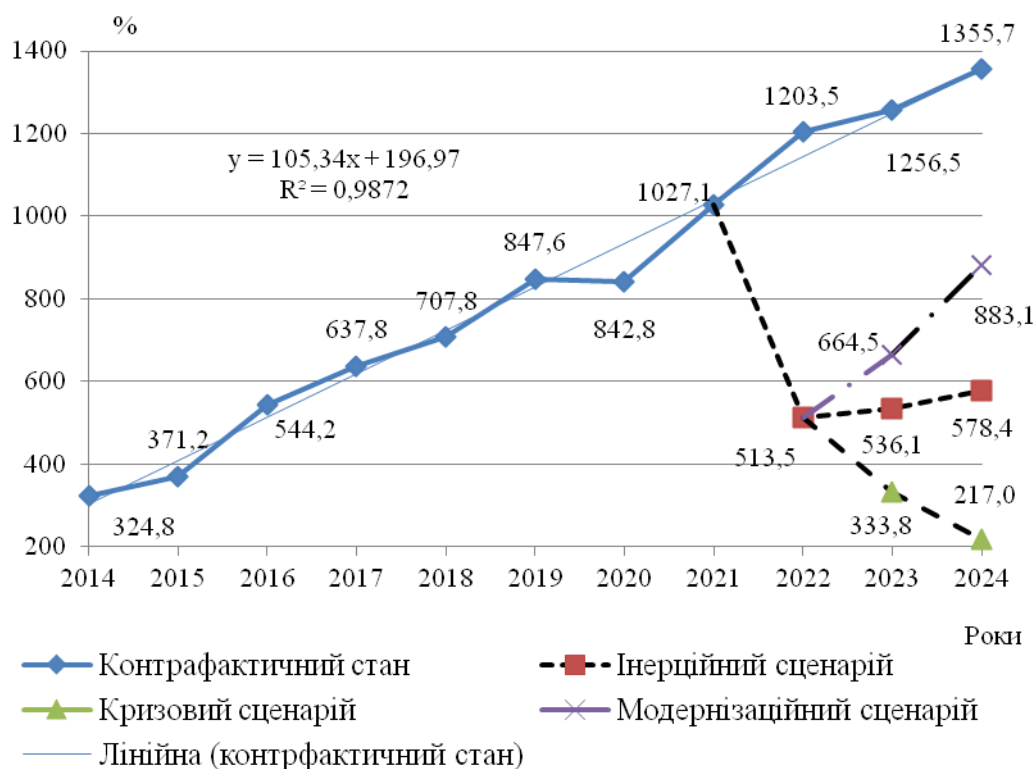

Рис. 2. Сценарії перспективи динаміки розвитку внутрішнього ринку агропромислової продукції

Джерело: власні розрахунки автора

Інституційний механізм розвитку агропромислового ринку має спрямовуватися на формування сприятливого середовища для досягнення стратегічних орієнтирів, налагодження суб'єктної взаємодії на мікро- та макрорівнях, забезпечення консолідованої взаємодії владних інституцій та суспільства. Разом з тим, формуючи стратегію відновлення агропромислового ринку, слід мати на увазі, що її компоненти мають якнайскоріше забезпечити продовольчу безпеку на всій території України і насамперед – у найбільш постраждалих регіонах. При цьому особливо важливо спиратися на формалізовані критерії [4], що дозволить системно кількісно та якісно оцінювати рівень продовольчої безпеки. Для формування відповідних стратегічних орієнтирів, диференційованих за мірою збереженості потенціалу агропромислового ринку, пропонуємо використовувати індикатори, сформовані на підставі адаптації визначених чинним законодавством критеріїв продовольчої безпеки (табл. 1).

Важливо, щоб інституційний моніторинг здійснювався на різних рівнях: на рівні територіальних громад під час війни такий аналіз варто проводити

щотижнево, на регіональному рівні у зонах активних бойових дій та на щойно звільнених територіях перший моніторинг має відбуватися негайно, наступні – за потребою, але не менше ніж 1 раз на місяць, у відносно безпечних регіонах достатньо щомісячного обстеження, так само як і на макроекономічному рівні для узагальненої оцінки та можливого корегування стратегічних компонент.

Вагомою частиною стратегії відновлення агропромислового ринку має стати інвестиційне планування, яке має будуватися на довоєнних показниках із урахуванням як оцінки збитків, так і оцінки ресурсів, необхідних для ефективного функціонування ринку. Зазначимо, що про виділення допомоги вже заявили Світовий банк (у розмірі 3 млрд дол. США) та Європейський банк реконструкції та розвитку (2 млрд дол. США), однак на сьогодні адекватно оцінити масштаби руйнувань та, відповідно, обсяги необхідних залучень інвестицій із зрозумілих причин неможливо. Водночас вважаємо за доцільне рекомендувати включення в інвестиційний план низки обов'язкових компонентів.

Індикатори продовольчої безпеки		
Індикатор	Формула обчислення	Критичне значення
1. Добова енергетична цінність раціону людини ($ЦЕ_D$)	$ЦЕ_D = \sum_{i=1}^n m_i \cdot ЦЕ_i$ (1) де m_i - маса i -го продукту харчування; $ЦЕ_i$ - енергетична цінність одиниці маси i -го продукту харчування	2500 ккал/добу, 55 % з них – продукти тваринного походження
2. Забезпечення норми споживання людиною продуктів харчування (N_C)	$N_C = \frac{C_\phi}{C_N}$ (2) де C_ϕ - фактичне споживання окремого продукту харчування; C_N - його раціональна норма (визначається МОЗ)	17 %
3. Достатність запасів зерна у державних ресурсах ($ДР_{ЗП}$)	$ДР_{ЗП} = \frac{ЗП}{C_X}$ (3) де $ЗП$ - наявність продовольчого зерна у держрезерві; C_X - середньорічне внутрішнє споживання хліба і хлібопродуктів у перерахунку на зерно	60 %
4. Економічна доступність продуктів харчування ($ДЕ$)	$ДЕ = \frac{BC_X}{BC}$ (4) де BC_X - витрати домогосподарств на продукти харчування; BC - сукупні витрати домогосподарств	30 %
5. Ємність внутрішнього ринку окремих продуктів ($ЄВР_{Pi}$)	$ЄВР_{Pi} = C_{сер}^t_{Pi} \cdot H_t$ (5) де $C_{сер}^t_{Pi}$ - середнє споживання i -го продукту домогосподарствами; H_t - середня кількість домогосподарств; t - період спостереження	Відстежується в динаміці

Джерело: адаптовано автором за матеріалами [3]

1. Підтримка домогосподарств у сільській місцевості зони активних бойових дій та щойно звільнених територій задля забезпечення продовольчої безпеки населення. Зокрема, інституційна підтримка потрібна для відновлення балансу попиту і пропозиції на ринку шляхом запровадження цільових соціальних програм.

2. Забезпечення ліквідності діяльності та доступності до фінансових ресурсів фермерським господарствам у зоні бойових дій та на щойно звільнених територіях. Усталена практика довоєнного функціонування агропромислового ринку передбачала користування фермерськими господарствами сезонними позиками, які резервувалися для закупівлі сільськогосподарських ресурсів, що призвело до накопичення значних боргових зобов'язань перед постачальниками сировини або банками. Спричинені військовою агресією порушення експорту агропродовольчої продукції і ланцюгів постачання на внутрішньому ринку призвели до проблем із продажем запасів продукції,

фінансування поточних виробничих операцій та до неможливості погашення кредитів на значній території України. Проблему становить і низька готовність банківських установ надавати позики фермерським господарствам через високу ризикованість таких операцій. Цією обставиною пояснюється, зокрема, що комерційні процентні ставки для фермерських господарств за кредитами, денонінованими в національній валюті або доларах США, до війни були в середньому на 2 % вищими, аніж комерційні ставки для інших секторів економіки України [8]. Таким чином, інституційна підтримка у вигляді часткових кредитних гарантій для фермерських господарств або грантових програм (у цьому випадку пропонуємо залучати також і окремі домогосподарства) може стати дієвим інструментом для зниження рівня ризикованості кредитного фінансування суб'єктів ринку.

3. Розмінування територій, де велися бойові дії, та щойно звільнених регіонів. Ще від початку російської гібридної війни проти України

розмінування потребувало понад 16 тис. кв. км землі в Донецькій та Луганській областях [7], що стало причиною ухвалення Закону про протимінну діяльність, яким визначено правові основи, принципи та основні складові діяльності з розмінування [14]. У квітні 2022 р. Управління ООН з координації гуманітарних питань визначило Україну як одну з найбільш забруднених мінами територій у світі [20]. За повідомленням ДСНС на вересневому брифінгу, було обстежено територію площею понад 69 тис. га, на якій виявлено, вилучено та знешкоджено близько 200 тис. вибухонебезпечних предметів, площу небезпечної території визначено у 185 тис. кв. км [2]. Оцінюючи потенційні витрати на розмінування, Mind Intelligence розрахував, що МНС України для цієї мети може знадобитися до 10 млрд дол. США [19].

4. Інституційна підтримка постачання найважливіших ресурсів для забезпечення національного насінництва та розведення худоби на територіях, де велися бойові дії, та у звільнених регіонах. Через збої в ланцюгах постачання або фізичне пошкодження насіннєвих і племінних потужностей у фермерських господарств виникають проблеми при закупівлі критично важливих ресурсів, оскільки суттєва частка постачальників залишила ринок. Пропонуємо на період до повного відновлення агропромислового ринку запровадити допомогу агропромисловим суб'єктам малого і середнього бізнесу у вигляді натуралізованих сільськогосподарських ресурсів.

5. Удосконалення інструментів виплати компенсації за втрачене майно на територіях, де велися бойові дії, та у звільнених регіонах для фермерських господарств і домогосподарств сільських територій. Оскільки дрібні фермери не завжди використовували практику страхування активів, а також з причини недостатнього покриття страховими виплатами втрат, пов'язаних із війною, застосування компенсації за збитки виробничим потужностям або втрачені доходи може стати дієвим інструментом підтримання функціонування агропромислового ринку.

6. Інституційна підтримка стійкого розвитку децентралізованих агропродовольчих систем, що є життєво необхідною умовою забезпечення не лише продовольчої, але й екологічної безпеки. Довоєнна орієнтація агропромислового ринку на великомасштабне монокультурне виробництво, надмірна централізація логістичних шляхів та переробних потужностей стали під час війни прицільною мішенню для окупаційних військ, що стало одним із визначальних чинників розбалансування ринку і втрати усталених ланцюгів постачання. Отож, інвестиційні плани післявоєнної відбудови мають включати пріоритет розвитку більш адаптивних децентралізованих систем.

7. Інституційне стимулювання диверсифікації малих і середніх агропромислових підприємств і фермерських господарств, яке забезпечить підґрунтя для самозайнятості сільських територій щойно звільнених від окупації регіонів, стане джерелом створення нових робочих місць, а відтак

стимулюватимуть розвиток не тільки агропромислового ринку, а й інших сегментів внутрішнього ринку.

Пропонуємо надати пріоритетності питанням розроблення і впровадження в практичну діяльність фермерських господарств агроекологічних методів, зокрема органічного землеробства, мультикультурного підходу біологічного різноманіття у рослинництві, гуманізації стандартів утримання тварин, технологічного забезпечення зменшення викидів парникових газів, принципів циркулярності при поводженні з відходами виробництва.

Надзвичайно важливих трансформацій потребує сформована в довоєнний час практика концентрації та монополізації сільськогосподарської землі окремими суб'єктами господарювання. 13 найбільших агрохолдингів України сьогодні володіють понад 100 тис. га земель, контролюючи понад 15 % земельного банку, тоді як на фермерські господарства припадає лише 2 %, на приватні селянські господарства – 12 %. Отож, існує потреба у включенні до інвестиційної стратегії питання стимулювання розвитку дрібних землевласників, що забезпечить їм рівні з іншими операторами ринку умови використання землі сільськогосподарського призначення.

8. Інституційна підтримка збереження екосистеми України, зокрема щодо відновлення водних ресурсів і природного різноманіття територій, постраждалих внаслідок бойових дій. Практична реалізація пропозиції має включати моніторинг стану екосистем та планування відповідного реагування для кожного регіону для попередження загроз продовольчій безпеці та безперебійному постачанню населенню прісної води.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, в умовах війни належне функціонування агропромислового ринку порушується через втрати доходів його суб'єктів, збої в ланцюгах постачання, зростання рівня цін на продовольчі товари, що становить ризики для забезпечення продовольчої безпеки й узаляжнює від продовольчої допомоги населення, особливо у зонах активних бойових дій та на щойно звільнених територіях. Проблеми загострюються на тлі знищення агресором цивільної інфраструктури та загального зростання витрат виробництва, ускладнюються взаємовідносини фермерів із банківською сферою. Відновлення повноцінного функціонування агропромислового ринку потребує застосування інституційного впливу за напрямками збереження сільськогосподарського виробництва фермерами – суб'єктами малого і середнього бізнесу, інвестування проектів відновлення ланцюгів постачання та зберігання сільськогосподарської продукції, відновлення агропромислової інфраструктури та матеріально-технічного потенціалу. Для виявлення наявних та потенційних загроз продовольчій безпеці в умовах війни запропоновано регулярний моніторинг коливань та функціональності внутрішнього агропромислового ринку. В плани післявоєнної відбудови рекомендовано

включити потреби в реабілітаційних інвестиціях, спрямованих на підтримання домогосподарств у сільській місцевості задля забезпечення продовольчої безпеки населення, підтримання ліквідності діяльності та доступності до фінансових ресурсів, розмінування територій. Подальші дослідження доцільно зосередити на проблемах створення можливостей для постачання найважливіших агропромислових ресурсів, диверсифікації агропромислових підприємств та збереження екосистеми України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко В., Бойко Л. Продовольча безпека та ризики для аграрного виробництва під час війни в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. С. 27-34.

2. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Фахівці ДСНС взяли участь у брифінгу, присвяченому питанням розмінування деокупованих територій України. URL: <https://dsns.gov.ua/uk/news/ostanni-novini>.

3. Деякі питання продовольчої безпеки: Постанова Кабінету Міністрів України № 1379 в редакції від 21.10.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF#Text>.

4. Залізнюк В. П. Оцінка індикаторів продовольчої безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 2. С. 128-133.

5. Заходим М. В. Продовольча безпека та її місце у структурі економічної безпеки держави. *Інноваційна економіка*. 2022. № 1. С. 31-37.

6. Кулаєць А. З. Теоретико-методологічні підходи до визначення сутності "продовольча безпека". *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва*. 2021. № 2, Т. 3. С. 99-109.

7. Міністерство закордонних справ України. Заява з нагоди Міжнародного дня просвіти з питань мінної небезпеки та допомоги в розмінуванні. URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-z-nagodi-mizhnarodnogo-dnya-prosviti-z-pitan-minnoyi-nebezpeki-ta-dopomogi-v-rozminuvanni>.

8. НБУ. Інфляційний звіт, січень 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2022-Q1.pdf?v=4.

9. Ніконенко О. А. Теоретичні засади формування продовольчої безпеки країни. *Економіка та держава*. 2022. № 5. С. 121-125.

10. Палапа Н. В., Дем'янюк О. С., Нагорнюк О. М. Продовольча безпека України: стан та актуальні питання сьогодення. *Аерокологічний журнал*. 2022. № 2. С. 34-45.

11. Піщуліна О., Маркевич К. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації: Аналітична записка. Київ : Центр Разумкова, 2022. 21 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>.

12. Попадинець Н. Регулювання розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів: продовольча безпека в умовах війни. *Матеріали*

VIII Міжнар. наук.-практ. конф. "Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах". Тернопіль, 01-02 червня 2022. Тернопіль : Паляниця, 2022. 215 с. С. 37-40.

13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України № 2145-IX від 24.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>.

14. Про протимінну діяльність в Україні: Закон України № 2642-VIII в редакції від 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text>.

15. Прунцева Г. О. Світовий досвід функціонування організаційно-економічного механізму продовольчої безпеки. *Інноваційна економіка*. 2021. № 5-6. С. 13-21.

16. Скриньковський Р., Горбонос Ф., Цюх С., Хмиз М. Я., Процевят О., Князь С. Тенденції і питання продовольчої безпеки України в умовах війни. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. 2022. № 8.

17. FAO. Ukraine: Note on the impact of the war on food security in Ukraine, 20 July 2022. Rome, 2022. 30 p.

18. KSE. Огляд збитків від війни в сільському господарстві: швидка оцінка збитків в Україні. Київ, 2022. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/05/Food-security-and-policy-in-Ukraine_issue-1_merged.pdf.

19. Mind Intelligence. Сутінки агрохолдингів: як війна змінить сільське господарство України. URL: <https://mind.ua/publications/20245288-sutinki-agroholdingiv-yak-vijna-zminit-silске-gospodarstvo-ukrayini>.

20. OCHA. Eastern Ukraine one of the areas most contaminated by landmines in the world. URL: <https://www.unocha.org/story/eastern-ukraine-one-areas-most-contaminated-landmines-world>.

21. The World Trade Organization. The Crisis in Ukraine. Implications of the war for global trade and development. 2022. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/imparctukraine422_e.pdf.A5.3.

22. WFP. Ukraine food security report (12 May 2022). Rome, 2022. URL: www.wfp.org/publications/ukraine-food-security-report-may-2022.

23. World Bank. Russian invasion to shrink Ukraine economy by 45 percent this year. Washington: The World Bank, 2022. URL: <https://tinyurl.com/42eynw7v>.

24. World Bank. Прес-реліз №: 2023/ECA/11 за 09.09.2022. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2022/09/09/ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-estimated-349-billion>.

REFERENCES

1. Bojko V. and Bojko L. (2022), Prodovol'cha bezpeka ta ryzuky dlia ahrarnoho vyrobnytstva pid

chas vijny v Ukraini, *Ekonomika ta suspil'stvo*, № 41, s. 27-34.

2. Derzhavna sluzhba Ukrainy z nadzvychajnykh sytuatsij. Fakhivtsi DSNS vzialy uchast' u bryfinhu, prysviachenomu pytanniam rozminuvannia deokupovanykh terytorij Ukrainy, available at: <https://dsns.gov.ua/uk/news/ostanni-novini>.

3. Deiaki pytannia prodovol'choi bezpeky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1379 v redaktsii vid 21.10.2011, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF#Text>.

4. Zalizniuk, V. P. (2019), Otsinka indyikatoriv prodovol'choi bezpeky Ukrainy, *Investytsii: praktyka ta dosvid*, № 2, s. 128-133.

5. Zakhodym, M. V. (2022), Prodovol'cha bezpeka ta ii miste v strukturі ekonomichnoi bezpeky derzhavy, *Innovatsijna ekonomika*, № 1, s. 31-37.

6. Kulaiets', A. Z. (2021), Teoretyko-metolohichni pidkhody do vyznachennia sutnosti "prodovol'cha bezpeka", *Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva*, № 2, T. 3, s. 99-109.

7. Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy. Zaiava z nahody Mizhnarodnogo dnia prosvity z pytan' minnoi nebezpeky ta dopomohy v rozminuvanni, available at: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-z-nagodi-mizhnarodnogo-dnya-prosviti-z-pitan-minnoyi-nebezpeki-ta-dopomogi-v-rozminuvanni>.

8. NBU. Inflitsijnyj zvit, sichen' 2022 roku, available at: https://bank.gov.ua/admin/uploads/article/IR_2022-Q1.pdf?v=4.

9. Nikonenko, O. A. (2022), Teoretychni zasady formuvannia prodovol'choi bezpeky krainy, *Ekonomika ta derzhava*, № 5, s. 121-125.

10. Palapa, N. V. Dem'ianiuk, O. S. and Nahorniuk, O. M. (2022), Prodovol'cha bezpeka Ukrainy: stan ta aktual'ni pytannia s'ohodennia, *Ahroekolohichnyj zhurnal*, № 2, s. 34-45.

11. Pischulina O. and Markevych K. (2022), Rynok pratsi v umovakh vijny: osnovni tendentsii ta napriamy stabilizatsii: Analitychna zapyska. Kyiv: Tsentr Razumkova, 21 s., available at: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>.

12. Popadynets' N. (2022), Rehuliuвання розвитку vnutrishn'oho rynku spozhyvchykh tovariv: prodovol'cha bezpeka v umovakh vijny, *Materialy VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. "Formuvannia mekhanizmu zmitsnennia konkurentnykh pozytsij natsional'nykh ekonomichnykh system u hlobal'nomu, rehional'nomu ta lokal'nomu vymirakh"*, Ternopil', 01-02 chervnia 2022, Palianytsia, Ternopil', 215 s., s. 37-40.

13. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy schodo stvorennia umov dlia zabezpechennia prodovol'choi bezpeky v umovakh voiennoho stanu: Zakon Ukrainy № 2145-IX vid

24.03.2022, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text>.

14. Pro protyminnu diial'nist' v Ukraini: Zakon Ukrainy № 2642-VIII v redaktsii vid 01.01.2021, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text>.

15. Pruntseva, H. O. (2021), Svitovyj dosvid funkcionuvannia orhanizatsijno-ekonomichnogo mekhanizmu prodovol'choi bezpeky, *Innovatsijna ekonomika*, № 5-6, s. 13-21.

16. Skryn'kovs'kyj R., Horbonos F., Tsiukh S., Khmyz M. Ya., Protseviat O., Kniaz' S. (2022), Tendentsii i pytannia prodovol'choi bezpeky Ukrainy v umovakh vijny, *Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal "Internauka"*, № 8.

17. FAO. Ukraine: Note on the impact of the war on food security in Ukraine, 20 July 2022. Rome, 2022. 30 r.

18. KSE. Ohliad zbytkiv vid vijny v sil's'komu hospodarstvi: shvydka otsinka zbytkiv v Ukraini. Kyiv, 2022, available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/05/Food-security-and-policy-in-Ukraine_issue-1_merged.pdf.

19. Mind Intelligence. Sutinky ahrokhodyniv: iak vijna zminyt' sil's'ke hospodarstvo Ukrainy, available at: <https://mind.ua/publications/20245288-sutinki-agroholdingiv-yak-vijna-zminyt-sil'ske-gospodarstvo-ukrayini>.

20. OCHA. Eastern Ukraine one of the areas most contaminated by landmines in the world, available at: <https://www.unocha.org/story/eastern-ukraine-one-of-the-most-contaminated-landmines-world>.

21. The World Trade Organization. The Crisis in Ukraine. Implications of the war for global trade and development. 2022, available at: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/impactukraine422_e.pdf.A5.3.

22. WFP. Ukraine food security report (12 May 2022). Rome, 2022, available at: www.wfp.org/publications/ukraine-food-security-report-may-2022.

23. World Bank. Russian invasion to shrink Ukraine economy by 45 percent this year. Washington: The World Bank, 2022, available at: <https://tinyurl.com/42eynw7v>.

24. World Bank. Pres-reliz №: 2023/ECA/11 za 09.09.2022, available at: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2022/09/09/ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-estimated-349-billion>.

Стаття надійшла до редакції 26 жовтня 2022 року